

Zelený rast: ako ďalej?

Foto: Jura Kostúnek

Čo je zelený rast?

Jednoduchá otázka, na ktorú nie je jednoduchá odpoveď a pravdepodobne ešte náročnejšie je ho realizovať. Pri úvahe o zelenom raste je vhodné dané spojenie najskôr vysvetliť.

Samostatné pojmy „zelený“ a „rast“ sú, predpokladám, každému známe. Čo však znamenajú spoločne? Ak to mám povedať jednoducho, práve ich spojenie do jedného pojmu je kľúčové: znamená zosúladenie potreby ochrany životného prostredia (zelený) s ekonomickým rozvojom spoločnosti (teda ekonomickým rastom). Hospodárstvo krajiny a životné prostredie sa nedajú chápať oddelene. Koncept zeleného rastu je prierezová spoločenská téma – ekonomická, environmentálna a sociálna.

OECD, ako jeden z priekopníkov daného konceptu, ho definuje nasledovne: „Zelený rast predstavuje posilnenie ekonomického rastu a rozvoja a súčasne má zabezpečiť, aby prírodné bohatstvo naďalej poskytovalo zdroje a environmentálne služby, na ktorých závisí náš (ľudský) blahobyť. K dosiahnutiu predchádzajúcich tvrdení je potrebné urýchliť investície a inovácie, ktoré podporia udržateľný rast a umožnia vznik nových ekonomických príležitostí“ (Towards Green Growth. OECD. Paris 2001. s. 9).

Ďalšou organizáciou, ktorá sa problematikou zeleného rastu zaoberá je UNEP. Tento program však nehovorí o zelenom raste, ale o prechode na zelené hospodárstvo. Definícia zeleného hospodárstva je podľa UNEP širšia: „Zelené hospodárstvo je také, ktoré vedie k zlepšeniu ľudského blahobytu a sociálnej spravodlivosti pri súčasnom výraznom znížení environmentálnych rizík a nedostatkov“ (Towards Green Economy: Pathways to Sustainable Development and Poverty Eradication. UNEP. s. 16).

UNEP zdôrazňuje potrebu udržateľného rozvoja – ekonomického, environmentálneho a sociálneho. Zelené hospodárstvo by malo teda byť nízko uhlíkové, efektívne využívajúce zdroje, sociálne inkluzívne, zabráňujúce strate biodiverzity a strate ekosystémových služieb. Upozorňujem na podobnosť daných cieľov s cieľmi Stratégie Európa 2020 (COM(2010) 2020).

Príležitosť alebo hrozba?

UNEP aj OECD vidí koncept ako príležitosť, nie ako hrozbu. Príležitosti (alebo aj zdroje zeleného rastu) sú napríklad: i) zvýšenie produktivity – zvýšenie efektívnosti využívania zdrojov a prírodného kapitálu, zvyšovanie energetickej efektívnosti, znížovanie tvorby odpadu a pod.; ii) inovácie, ktoré podporujú efektívne využívanie zdrojov; iii) vytváranie nových „zelených“ trhov – environmentálne technológie, zelené tovary a služby a „zelené“ pracovné miesta. Navyše, príjmy z ocenenia životného prostredia

môžu prispieť ku konsolidácii verejných financií. Tento argument je obzvlášť aktuálny a akceptovateľný aj na politickej úrovni. Na uplatnenie konceptu zeleného rastu musí existovať spoločenská vôľa. Kedy teda uplatniť tento koncept? Ak môžem parafrázovať slová, ktoré povedal Simon Upton (riaditeľ Environmentálneho riaditeľstva OECD) počas workshopu *Smerom k zelenému rastu v podmienkach SR*, – všetci hovoria, že nikdy nie je čas. Kedy je teda správny čas? Súčasná hospodárska kríza ukázala potrebu konať. Preto teda neurobiť opatrenia, ktoré môžu v budúcnosti pozitívne vplyvať na ekonomický rast a súčasne nebudú vytvárať tlak na životné prostredie?

V čom je zelený rast iný?

V ekonomickej teórii sa môžeme stretnúť s viacerými typmi rastu, z ktorých sú niektoré spojené aj s ochranou životného prostredia (napr. koncept nulového rastu – Prvá správa Rímskeho klubu: Limity rastu. 1972) alebo s rozvojovými stratégiami, ktoré sú taktiež naviazané na oblasť životného prostredia (stratégia trvalo udržateľného rozvoja – Burtlandova správa: Naša spoločná budúcnosť. OSN. 1987). V čom je teda nový koncept iný? Čo nové pre spoločnosť prináša? Z môjho pohľadu sa od ostatných koncepcií a stratégií odlišuje vnímaním postavenia životného prostredia v spoločenskom a ekonomickom systéme. Životné prostredie sa nechápe ako podmienka pre dosahovanie spoločenského a ekonomického rozvoja. Chápe sa ako integrálna súčasť celého systému. Znamená to, že ak sa nejaký subjekt (podnik, domácnosť alebo jednotlivec, štát) rozhoduje, vždy sa rozhoduje (možno nevedome) aj o životnom prostredí a musí ho zahrnúť do svojho rozhodovacieho procesu. Na to je ale potrebné vedieť hodnotu životného prostredia – stanoviť cenu, vrátane zahrnutia externality (Sivák. R. a kol.: Verejné financie. Bratislava. Iura Edition, 2007) životného prostredia a ekosystémových služieb, ktoré životné prostredie spoločnosti poskytuje. Stanovenie tejto ceny je relatívne komplikovanou úlohou, ktorú musia experti z rôznych oblastí vyriešiť (ekonómia, prírodovedci, fyzici atď.).

Čo sa musí zmeniť?

Ako je spomenuté vyššie, dôležitú úlohu hrá stanovenie ceny životného prostredia (vrátane ekosystémových služieb). To si vyžaduje uplatnenie nástrojov a opatrení, ktoré majú zabezpečiť efektívnu alokáciu zdrojov na základe poznania skutočnej ceny. UNEP hovorí napríklad o minulých dvoch desaťročiach ako o „ere misalokácie kapitálu“. Volné zdroje sa v danom období neinvestovali do oblastí ako inovácie, výskum, obnoviteľné zdroje energie, verejná doprava a pod., ktoré podporujú budúci ekonomický rast a sú zároveň environmentálne udržateľné. Investície ale smerovali do oblastí ako ťažba fosilných palív, nehnuteľnosti alebo štruktúrované finančné aktíva a deriváty. Uplatňovanie

konceptu zeleného rastu si vyžaduje nové investície (najmä dlhodobé). Ak predpokladáme, že cena za využívanie prírodného zdroja je správne stanovená, náklady na investíciu sa vrátia v podobe úspory, ktorú nám investícia priniesla na začiatku), ich prevádzka je ale lacnejšia (úspora energie). Vzniká tým dvojitý benefit – pre samotný subjekt, ako aj pre životné prostredie. V niektorých prípadoch nemusí byť investícia ani vysoká alebo stačí len zmeniť svoj doterajší spôsob života alebo správanie (príklad – necestovať sám v aute, na cestovanie v meste využívať bicykel alebo iné alternatívne formy, triediť odpad, kupovať elektrospotrebiče vyšších energetických tried atď.).

Ďalšou zmenou, ktorú je potrebné uskutočniť, je vytvorenie stabilného a predvídateľného podnikateľského prostredia. Vláda akejkoľvek krajiny musí ukázať „smer“ alebo „cestu“, kam sa chce uberať pri riešení environmentálnych (a tým aj ekonomických a sociálnych) otázok. Dôvodom je vytvorenie signálu pre investorov, ktorí by tak mali byť motivovaní investovať do nových technológií, procesov, vedy a výskumu a nemali by sa „obávať“ o svoje investície. Prerezovosť témy si vyžaduje, aby koncept zeleného rastu mal jasne definovaného gestora.

Aké sú environmentálne nástroje ekonomického rastu?

Environmentálne nástroje zeleného rastu sú totožné so súčasnými nástrojmi. Zmena spočíva v ich uplatňovaní. Kým v súčasnosti sa využívajú takmer „izolovane“, koncept vyžaduje uplatňovanie nástrojov „spoločne“. Aplikácia nástroja nemá vplyv len na konkrétnu zložku životného prostredia, pre ktorú je určený, ale má širšie súvislosti. Podstatný je teda tzv. mainstreaming – zahrnutie environmentálnych nástrojov do všetkých ostatných relevantných politík. Používanie nástrojov má teda viesť k dosahovaniu synergického efektu. Napríklad: opatrenie na podporu energetickej efektívnosti v budovách (zateplovanie, vykurovanie biomasou a pod.) patrí medzi opatrenia v energetickej politike. Výrazne ovplyvňuje aj životné prostredie (napr. emisie). Výsledný nástroj by mal rešpektovať ciele oboch politík – nemalo by ísť o kompromis, ale o vzájomné doplnenie sa oboch nástrojov.

Okrúhly stôl na workshope Smerom k zelenému rastu v podmienkach SR 10. novembra 2011 v Bratislave

Foto: Jozef Klinda

Samotné environmentálne nástroje sú: i) trhové; ii) netrhové a iii) dobrovoľné. Ktoré nástroje kam patria, ich výhody a nevýhody nebudeme v článku rozoberať, predpokladám, že sú všeobecne známe. Dôraz sa, samozrejme, kladie na efektívnosť nástrojov – využívať trhové nástroje vo všetkých oblastiach, kde je to možné. Dôležitú úlohu teda zohrávajú environmentálne dane ako prostriedok internalizácie negatívnych externalít (alebo stanovenia spoločenskej ceny životného prostredia). Zmena daňových systémov krajín a environmentálne daňové reformy sú nevyhnutné na dosiahnutie „zeleného“ hospodárstva. Podstatou reforiem je presun daňového zaťaženia z „dobrých vecí“ na „zlé veci“ (Andersen, M. S., Eskins, P.: Carbon energy taxation. Lessons from Europe. Oxford University Press, 2009), a tým ovplyvňovanie jednak ekonomických premenných (hrubý domáci produkt, zamestnanosť atď.), ako aj premenných v oblasti životného prostredia (emisie, tvorba odpadu a pod.), „Dobré veci“ predstavujú práca a kapitál – produktívne faktory. „Zlé veci“ predstavuje znečistenie životného prostredia.

Netrhové nástroje je vhodné uplatniť vtedy, ak vieme, že trhové nástroje by „nefungovali“ správne. Napríklad v prípade neexistencie reakcie na cenový signál, alebo ak je uplatnenie a dodržiavanie trhového nástroja drahšie.

Dobrovoľné nástroje majú niekoľko „funkcií“: poskytujú informácie (napr. pre spotrebiteľov a energetickej úspornosti alebo o ekologickej výrobe), zlepšujú riadenie podniku (napr. environmentálne účtovníctvo a audit), alebo môžu slúžiť ako prostriedok konkurenčného boja medzi podnikmi. Taktiež znamenajú, že subjekt robí niečo „nad rámec“ svojich povinností.

Ako ďalej?

Koncept zeleného rastu si vyžaduje nový pohľad na spoločnosť a hospodárstvo. Cieľ je deklarovaný, nástroje poznáme. Avšak, podmienkou samotného uplatňovania je celospoločenská akceptácia. Na jej dosiahnutie je potrebné zapojenie všetkých zúčastnených strán (stakeholders) už do prípravy opatrení, ako aj do ich následnej implementácie a monitorovania. Dosiahnutie výsledkov je možné len pomocou nových investícií a zmenou správania sa jednotlivých ekonomických subjektov – od vlád až po konkrétne jednotlivcov. Koncept zeleného rastu je agenda budúcnosti. Je to dlhodobý koncept, ktorý vyžaduje začať konať čím skôr.

Martin Darmo

Ministerstvo životného prostredia SR

Pozn. red: Článok prezentuje názory autora, ktoré nemusia odzrkadľovať oficiálne stanovisko Ministerstva životného prostredia SR.

Konferencia venovaná projektom OPŽP

Dobudovanie kanalizácie v Zohore (Bratislavský kraj), zvýšenie ochrany pred povodňami v obci Kalinovo (Banskobystrický kraj), rekonštrukcia spaľovne v Martinskej univerzitnej nemocnici (Žilinský kraj), ale aj reaktivácia skládky odpadu v Galante (Trnavský kraj) a vybudovanie pracoviska pre archíváciu DNA živočíchov v ZOO Bojnice (Trenčiansky kraj). Toto je len časť niekoľkých úspešne zrealizovaných projektov v tomto roku. Tie podporilo Ministerstvo životného prostredia Slovenskej republiky pomocou eurofondov v rámci Operačného programu Životné prostredie (OPŽP). V tomto roku envirorezort vyhlásil 45 výziev. Záujemcovia predložili 2 299 žiadostí o nenávratný finančný príspevok, schválených bolo bezmála 600 žiadostí. Ministerstvo životného prostredia na výročnej konferencii 5. decembra 2011 zastupoval štátny tajomník envirorezortu Branislav Cimerman.

Zhodnotenie ich významu a prezentovania bolo hlavným cieľom výročnej konferencie. Tú pripravil envirorezort za účasti zástupcu Európskej komisie. Potrebu podporovať všetky kvalitné projekty zamerané na zlepšenie stavu životného prostredia na Slovensku aj v Európe vyzdvihol zástupca Generálneho riaditeľstva EK pre regionálnu politiku Christopher Todd.

Na konferencii sa stretli účastníci z radov odbornej verejnosti pracujúci vo sfére ochrany a obnovy životného prostredia a krajiny. Predovšetkým odborníci z ústredných orgánov štátnej správy, regionálnej a miestnej samosprávy, regionálnych environmentálnych poradenských a informačných stredísk a z radov prijímateľov. Tí priblížili a predstavili jednotlivé projekty a vyzdvihli ich prínos a dôležitosť.

Operačný program Životné prostredie je programový dokument Slovenskej

republiky pre čerpanie pomoci z fondov Európskej únie pre sektor životného prostredia na roky 2007 až 2013. Financovaný je spoločne z Európskeho fondu regionálneho rozvoja (ERDF) a Kohézneho fondu (KF). Obsahuje samostatné prioritné osi pre každý z uvedených fondov a samostatný záväzok za každý fond. Jeho globálnym cieľom je zlepšenie stavu životného prostredia a racionálneho využívania zdrojov prostredníctvom dobudovania a skvalitnenia environmentálnej infraštruktúry SR a posilnenie efektívnosti environmentálnej zložky trvalo udržateľného rozvoja. Plnenie priorit v oblasti environmentálnej infraštruktúry a ochrany životného prostredia zabezpečuje Ministerstvo životného prostredia SR prostredníctvom sekcie environmentálnych programov a projektov.

Zdroj: MŽP SR